

Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava

**Facultatea de Istorie și Geografie
Departamentul de Științe Umane și Social-Politice**

**REZUMATUL
TEZEI DE DOCTORAT**

**Critica fundamentelor etico-filosofice ale
național-socialismului**

Coordonator științific:

Prof. univ. dr. Sorin-Tudor MAXIM

Doctorand:

Antoniu-Alexandru FLANDORFER

Suceava, 2016

CUPRINS

Introducere

I. Analiza filosofică a rasismului ca matrice ideologică a național-socialismului

1. Critica eticii elementelor conceptuale ale teoriei rasialiste

1.1. Geneza gândirii rasialiste. Darwinismul social

1.2. Explicarea monismului haeckelian din cadrul darwinismului social

2. Transgresarea rasialismului în anti-semitism/ iudaism/ rabinism

2.1. Elementele constitutive ale teoriei superiorității rasiale

2.2. *Chestiunea evreiască*

2.2.1. Wilhelm Marr

2.2.2. Richard Wagner

2.2.3. Houston Stewart Chamberlain

2.2.4. Alfred Rosenberg

3. Paradigma etică rasială din perspectiva teologilor creștini pronaziști

3.1. Premisa fenomenului de arianizare a creștinismului

3.2. Jakob Wilhelm Hauer și *Mișcarea credinței germane (Die Deutsche Glaubensbewegung)*

3.3. Declarația de la Godesberg

3.4. Contribuția principalilor teologi pro-naziști la fenomenul de arianizare a creștinismului

3.4.1. Walter Grundmann

3.4.2. Gerhard Kittel

3.4.3. Karl Georg Kuhn

3.5. Analiza conclusivă privind politizarea teologiei

II. Supraomul ca ideal tip al eticii naziste marcate de teoria superiorității rasiale ariene

1. Morala de sclav vs. morala de stăpân

1.1. Considerații preliminare privind receptarea din perspectivă fenomenologică a conceptului nietzschean al *voinței de putere*

1.2. Raportul dintre iudaism și creștinism ca ipostazieri cultice ale *moralei de sclav*

1.3. Diatriba nietzscheană împotriva creștinismului

1.3.1. Apostolul Pavel ca „falsificator” al moralei creștine primare

1.3.2. Doctrina *eternei reînțarceri* ca substitut al religiei creștine

1.3.3. Apostazia lui Nietzsche – *Dionysos împotriva Crucificatului*

1.3.4. Interpretarea abuzivă a creației nietzscheene

2. Transpunerea filosofiei trans-rasiale în etica național-socialismului

2.1. *Bestia blondă*

2.2. *Supraomul*

3. Teoria *Spațiului vital* (Lebensraum) transpusă ideologic ca ideal bioetic al geopoliticii celui de al Treilea Reich

3.1. Evoluția teoriei *Spațiului vital* – De la geopolitică la controlul populației în concordanță cu ideologia totalitară expansionistă și hegemonică a nazismului

3.2. Popularea *Spațiului vital* cu *Supraomul Lebensborn*-urilor

3.3. *Spațiul politic absolut*

III. Reflecția Weltanschauung-ului național-socialist ca „religie politică” și teme etic în manipularea totalitară

1. Edificarea eticii totalitare a nazismului în contextul paradigmatic al modernității

1.1. Metode în cercetarea imaginarului național-socialist

1.2. Mitanaliza *fenomenului transpolitic* nazist

1.3. *Estetizarea politicului* în procesul de ritualizare a „eticii totalitare”

2. Determinările etice impuse de structurile imaginarului politic în manipularea nazistă

2.1. Proiecția mitului în discursul totalitar al celui de Al Treilea Reich

2.2. Simbolica nazistă ca instrument manipulatoriu al psihismului colectiv

2.3. Spectrul propagandistic al artei totalitare

3. Imaginarul eschatologic ca premisă fundamentală a dogmei Reich-ului milenar

3.1. Transgresarea etatismului dogmatic de sorginte hegeliană în *Principiul Conducătorului* (*Führerprinzip*)

3.2. *Führer*-ul ca erou soteriologic din perspectivă milenaristă

3.3. Ipostazierea utopică a național-socialismului într-o *religie politică*

CONCLUZII

BIBLIOGRAFIE

Cuvinte cheie: *național-socialism; etică anti-umanistă; biopolitică; rasialism; religie politică; imaginar colectiv; mitul arian; anti-semitism; Supraom*

Introducere

Fenomenul național-socialismului a făcut obiectul unor remarcabile studii și cercetări în cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea, dar și acum, la începutul mileniului al treilea. În mod evident, analizele nu pot să fie cu adevărat îndreptățite decât dintr-o perspectivă interdisciplinară.

La o analiză sumară, a considera că național-socialismul a conturat o morală pentru mulți ar implica o contradicție în termeni. Însă orice societate poate funcționa numai sub auspiciile unei normări etice, iar ideologiile sunt capabile să impună o ierarhizare axiologică radicală la nivelul mentalului colectiv. Național-socialismul s-a propagat prin intermediul unei morale anti-umaniste în esență, care, prin caracterul său programatic, a fost fondată pe niște principii axiologice nihiliste.

Demersul nostru s-a focalizat pe investigarea din punct de vedere critic a fundamentelor etico-filosofice ale ideologiei și practicii sociale* ale celui de Al Treilea Reich, respectiv pe identificarea cauzelor și condițiilor evoluției remarcabile și ale accesului la putere a nazismului. Cu toate că nazismul poate fi interpretat ca un accident al istoriei, acest fapt este o aparență înlăturată de cauzele și condițiile evidente care au favorizat exprimarea tendințelor extremiste la nivelul ansamblului social: criza de sistem a unei societăți incapabile să se autogenereze; percepția liderilor europeni că vor putea folosi și canaliza exclusiv forța distructivă a acestei mișcări extremiste împotriva pericolului comunist; consolidarea național-socialismului ca o „contrarevoluție anticipată” care să suspende posibilitatea unei revoluții sociale; nostalgia germanilor după statutul de mare putere pierdut în urma înfrângerii din Primul Război Mondial; exacerbarea naționalismului german și a *mitului superiorității ariene*.

Prin introducerea în corpusul ideologic a unor coordonate etice referențiale pentru individul atomizat, s-a urmărit transformarea nazismului dintr-un curent politico-cultural de tip naționalist într-o *religie politică* cu profunde conotații cultice – caracteristică inerentă totalitarismelor moderne în catalizarea divinizării liderilor carismatici. Fascismul, dar în special și național-socialismul, sunt

* În ceea ce privește practica socială pe care adepții nazismului au aplicat-o în numele ideologiei, orice individ cu o minimă constituție morală o va reprima categoric. Cert este faptul că, după Holocaust, perspectiva etică asupra umanității s-a reconstruit după alte paradigme. Însă Holocaustul nu reprezintă doar o discontinuitate în cursul istoric al planului profetic destinat evreilor, ci a marcat major civilizația europeană construită pe fundamentul monoteist al iudeo-creștinismului. „După Auschwitz cuvintele nu mai sînt inocente. După Treblinka tăcerea e umplută cu un nou înțeles. După Majdanek nebunia a recăpătat atracția sa mistică. Prin urmare, relația omului cu creatorul său, cu societatea, cu politica, cu literatura, cu semenii săi și cu sine trebuie să fie reexaminată”. Elie Wiesel, *The Holocaust as Literary Inspiration*, în Elie Wiesel, Lucy S. Dawidowitz, Dorothy Rabinowitz, and Robert McAfee Brown, *Dimensions of the Holocaust: Lectures at Northwestern University*, Annotated by Elliot Lefkowitz, Evanston, IL: Northwestern University Press, 1977, p. 6, *apud* Sandu Frunză, *Dumnezeu și Holocaustul la Elie Wiesel. O etică a responsabilității*, Editura Contemporanul, București, 2010, p. 91.

mișcări politice care se circumscriu caracteristicilor unor modele sectare, iar cercetători ai fenomenului totalitar, precum Eric Voegelin, Raymond Aron, George L. Mosse, Jean-Pierre Sironneau, le-au inclus în cadrul generic al *religiilor politice*.

Prin adoptarea metodei fenomenologice ne-am propus să clarificăm relațiile originare și conexiunile dintre elementele constitutive care au penetrat mentalul colectiv european și au făcut posibilă ralierea entuziastă a maselor la nazism. În acest sens, lucrarea s-a concentrat atât pe evidențierea influențelor exercitate asupra *Weltanschauung*-ului național-socialist de fascismul mussolinian ca expresie a „matricii” modernismului¹, cât și pe identificarea elementelor romantismului politic german care s-au reflectat în ideologia *völkisch* – fundament al constructului doctrinar nazist. Prin metoda fenomenologică ne-a fost facilitată raționalizarea înțelegerii impactului generat de un asemenea antecedent ca național-socialismul în istoria modernă.

Din multitudinea de analize efectuate asupra nazismului, o cercetare din perspectivă etică a ceea ce a reprezentat în istorie acest derapaj al modernității nu numai că se impune, ci își confirmă necesitatea cu atât mai mult acum, când umanitatea se regăsește într-un cadru social la fel de tensionat ca în perioada premergătoare apariției fenomenului fascist.

I. Analiza filosofică a rasismului ca matrice ideologică a național-socialismului

Prima secțiune a lucrării aduce în prim-plan teoriile rasialiste și modul cum acestea s-au conturat în ideologia nazistă în urma clivajului conceptual produs cu darwinismul social și monismul haeckelian. În evoluția lor, teoriile rasialiste s-au fundamentat pe premise neștiințifice, tributare de cele mai multe ori allo-stereotipurilor sau generate în baza confuziei dintre ethos și elementul lingvistic, cristalizându-se în final *mitul superiorității ariene*.

1. Critica eticii elementelor conceptuale ale teoriei rasialiste

În această secțiune ne-am propus separarea noțiunilor inerente darwinismului social de cele ale teoriei raselor, precum și ale curentelor ce au decurs din acestea. În ceea ce privește național-socialismul, din punct de vedere conceptual teoria raselor s-a dezvoltat ca o extensie a darwinismului social. Darwinismul social a avut un impact definitoriu în ceea ce privește biopolitica național-socialistă, reflectată în politicile de *igienă socială*^{*}, dar și în idealul eugenic aplicat în *Lebensborn*-uri.

¹ Roger Griffin, *Modernism and Fascism. The Sense of a Beginning under Mussolini and Hitler*, Palgrave Macmillan Ltd., 2007, p. 38.

^{*} Programele de eutanasiere a persoanelor cu dizabilități mentale, alcoolicii, homosexualilor etc., desemnate prin conceptul nazist de *lebensunwerten Lebens*, adică *vieți care nu merită să fie trăite*, care a interferat cu teoriile eugenice ale lui Galton.

Obiectivul analizei noastre a fost explicarea apariției gândirii rasialiste care a generat, la rândul său, la nivelul psihismului colectiv atitudinile rasiste pe care unele națiuni le-au abordat în contactul cu alte culturi. Observăm că în cadrul primar al acestui tip de tribalism s-a creat o ipotetică ierarhie rasială concatenată cu darwinismul social, ca aplicare la nivelul societății a legii evoluționiste *cel mai adaptat și puternic supraviețuiește*.

Proto-rasialismul proferat de Gobineau s-a manifestat doar la nivel teoretic, și nu a fost receptat decât ca o nostalgie după aristocrația autentică înlocuită de antreprenorii capitaliști, însă problematica sa privind degenerescența produsă de metisajul interracial a marcat rasismul antropologic modern. De asemenea, pentru identificarea fundamentelor ideologice care au stat la promovarea practicilor rasiale naziste, am dedicat un subcapitol în cadrul acestei secțiuni în care am evidențiat influența exercitată de opera pseudo-științifică a lui Ernst Haeckel asupra biopoliticii celui de Al Treilea Reich. Din cadrul cercetărilor sale, cea mai importantă este „legea biogenetică fundamentală”, care postulează faptul că ontogeneza, adică stadiile de dezvoltare individuală în cursul evoluției embrionare, reprezintă de fapt o recapitulare a filogenezei, adică a caracteristicilor definitorii ale grupului căruia individul îi aparține. Cu toate că, din punct de vedere științific, teoria prin care ontogeneza este o recapitulare a filogenezei s-a dovedit a fi eronată, Haeckel a persistat în postularea acesteia cu scopul de a demonstra superioritatea poporului german din perspectivă rasială.

2. Transgresarea rasialismului în anti-semitism/ iudaism/ rabinism

Idealizarea poporului german ca exponent civilizațional cu atribuția de *purtător de cultură* (*Kulturträger*) pentru celelalte națiuni europene a fost vehiculată în primul rând de francezul Arthur de Gobineau, iar cel mai fervent susținător al rasei teutonice a fost englezul Houston Stewart Chamberlain. Desigur, *mitul arian* și-a găsit teoretizarea oficială în lucrările lui Alfred Rosenberg și în ideile lui Adolf Hitler.

Pentru prima oară, termenul de *Antisemitismus* apare în anul 1879, într-o carte propagandistică cu titlul *Der Sieg des Germanenthums über das Judenthum – Vom nichtconfessionellen Standpunkt aus betrachtet* (*Victoria germanității asupra evreimii. Privită din punct de vedere neconfesional*), scrisă de către jurnalistul german de origine evreiească Wilhelm Marr (1819-1904)¹. Se remarcă faptul că, odată cu apariția rasialismului de la sfârșitul secolului al XIX-lea, antisemitismul poartă valențe sociale, prin condamnarea plutocrației evreiești din societatea liberală.

De asemenea, această secțiune a lucrării urmărește cele mai importante teme ce au conturat gândirea wagneriană, identificate prin revenirea la atitudinea morală bazată pe codul etic al primilor

¹ Moshe Zimmermann, *Wilhelm Marr, the Patriarch of Anti-Semitism*, Oxford University Press, Inc., 1986, p. 11.

germani (*Urvolk*), precum și prin eradicarea elementelor iudaizate din cadrul religiei creștine tradiționale care au corodat superioritatea ancestrală a germanității (*Germanenthum*, respectiv *Volksthum*). Wagner identifică în iudaism elementul cultural ce a avut o influență negativă asupra germanității și a contribuit la pierderea superiorității naționale. Cât despre antisemitismul wagnerian, nu putem afirma că acesta ar fi avut o mai mare influență asupra nazismului, acesta preluând în primul rând tezele sale referitoare la redempțiunea poporului german prin revirimentul unei religii naționale fundamentate pe originile teutonice.

Un alt gânditor care a pus în opoziție cultura germană și cea iudaică, contribuind astfel la edificarea *mitului arian*, a fost britanicul Houston Stewart Chamberlain. Asemenea lui Gobineau, a susținut că rasa reprezintă suportul întregii istorii și doar arienii sunt reprezentanții unei rase cu adevărat creative. De asemenea, printr-o examinare atentă, sesizăm faptul că rasialistul englez a încercat să atribuie ca aparținând rasei ariene, respectiv națiunii germane, toate figurile marcante ale istoriei (precum Marco Polo, Copernic, Galileo, Isus Christos), chiar dacă acestea erau de o cu totul altă etnie. În lucrarea *Fundamentele secolului al XIX-lea*, Chamberlain afirmă că diferența dintre evrei și celelalte popoare nu este numai fizică, ci și morală, spirituală, intelectuală, iar lupta dintre rase reprezintă forța motrice a istoriei. Aversiunea lui Chamberlain față de liberalism, parlamentarism, marxism și materialism, precum și obsesia lui privind influența nefastă a evreilor asupra societății, pe care îi poziționează din punct de vedere rasial la antipodul superiorității ariene/ teutonice, îl consacră, pentru ideologii naziști precum Goebbels și Rosenberg, drept un „deschizător de drumuri” și unul dintre cei mai importanți precursori spirituali ai *Weltanschauung*-ului național-socialismului.

Poate cel mai important ideolog al nazismului a fost Alfred Rosenberg, cel care prin munca sa a completat filosofic lucrarea lui Adolf Hitler *Mein Kampf* (1924) și a trasat cele mai importante coordonate ale *Weltanschauung* național-socialist. Încă din 1917, Rosenberg a vehiculat diverse idei referitoare la amenințarea reprezentată de mecanismele mondiale evreiești, susținând că acestea funcționează atât prin bolșevism, cât și prin capitalism, și au ca obiectiv distrugerea națiunilor prin intermediul unui radicalism politic. Ideolog de prim rang al național-socialismului, Rosenberg a fost cel care a articulat ideea unei conspirații internaționale prin care evreii au influențat nu doar politica internă din cadrul statelor, dar și relațiile dintre acestea, combinând ideile proprii despre natura evreiască a bolșevismului, teoriile lui Eckart referitoare la manipularea iudaică a capitalismului, coroborate cu argumentele lui Feder cu privire la rolul acestora în susținerea unei „sclavii financiare”. Pentru spiritualizarea ideologiei propuse, Alfred Rosenberg introduce „mitul” ca element fundamental al conturării conștiinței poporului (*Volk*). Pentru acesta, mitul orientează o comunitate în acțiune, îi marchează direcția pe care trebuie să o urmeze pentru ca poporul (*Volk*) să își afirme identitatea.

3. Paradigma etică rasială din perspectiva teologilor creștini pronaziști

Pentru a nu intra într-un conflict cu biserica creștină, care deținea un control istoric asupra maselor, ideologii naziști au racolat o parte importantă a clerului și teologilor, în special din cadrul protestantismului. Din analiza lucrărilor celor mai importanți teologi creștini pronaziști, Walter Grundmann, Gerhard Kittel și Karl Georg Kuhn, am identificat originile generalizării filosofice a *Chestiunii evreiești*, care a condus la programul politic de planificare a genocidului prin *Soluția finală*. Prin efortul acestor teologi s-a inițiat un vast proces de deiudaizare a creștinismului, care a înglobat două componente ideologizante, respectiv translatarea prerogativelor de popor ales de la evrei la germanici, atribuindu-le acestora caracteristici divine, precum și catalizarea urii față de evrei din perspectiva deicidului înfăptuit prin martirajul lui Isus Christos, cel care pentru naziști a reprezentat un critic virulent al moralei iudaice.

Pentru a confirma efectul coroziv produs asupra creștinismului de simpatizanții național-socialismului, această secțiune a lucrării prezintă eforturile lui Jakob Wilhelm Hauer ca fondator al *Mișcării credinței germane (Die Deutsche Glaubensbewegung)*, care, pe lângă introducerea elementelor cultice păgâne în cadrul statuat al religiei oficiale, a redirecționat critica îndreptată împotriva iudaismului din planul social în cel teologic.

II. Supraomul ca ideal tip al eticii naziste marcate de teoria superiorității rasiale ariene

Cu toate că inițial structurile partidului nazist au evitat să considere fundamentală convergența dintre gândirea lui Friedrich Nietzsche și *Weltanschauung*-ul național-socialismului, totuși opera sa nu a scăpat confiscării ideologice. Reținerea ideologilor de a-l include pe Nietzsche în rândul precursorilor ideologiei național-socialiste o justificau prin faptul că nihilismul acestuia nu putea fi asimilat cu idealurile acționale ale celui de Al Treilea Reich, iar deschiderea sa pentru cultura europeană nu se reflecta în teoria privind superioritatea spirituală ariană și rolul de promotor de cultură (*Kulturträger*) al Germaniei în raport cu celelalte națiuni. Totuși cel mai puternic sancționată din punct de vedere ideologic a fost atitudinea de frondă a lui Nietzsche pe care a manifestat-o față de antisemiți. Dacă în mare parte filosofia lui Friedrich Nietzsche nu a fost acceptată de naziști, cert este faptul că ideologii celui de Al Treilea Reich s-au inspirat în crearea prototipului arianului din imaginea profetică a *Supraomului (Übermensch)* și din normarea conceptuală a *moralei de stăpân*.

1. Morala de sclav vs. morala de stăpân

În urma analizei întreprinse asupra pseudo-sistemului filosofic nietzschean am remarcat faptul că întreaga căutare a gânditorul german s-a direcționat spre re-edificarea axiologică a lumii, și aici ne referim la cele două tipuri de morală, cea de sclav și cea de stăpân, care, în urma confiscării și interpretării abuzive a acestora, au reprezentat o coordonată fundamentală în cadrul ideologiei național-socialiste.

Conceptul *voinței de putere* s-a manifestat ca un principiu etico-atitudinal în caracterizarea și conturarea celor două tipologii morale, cea de stăpân și cea de sclav. *Morala de stăpân* este inerentă eticii *Supraomului*, reprezentând, de fapt, un deziderat spiritual în evoluția individului. În acest sens, pentru a determina limitele celor două tipologii de morale, s-a impus a se evidenția atitudinea pe care a manifestat-o Nietzsche atât față de iudaism, cât și față de creștinism.

Critica iudaismului din perspectivă nietzscheană vizează atât faptul ca această tradiție reprezintă fundamentul creștinismului, cât și faptul că a generat clasa sacerdotală care a dominat istoric individul și societatea. Pentru Nietzsche, creștinismul este un cripto-iudaism, având aceeași matrice morală, exprimată etico-atitudinal și psihologic prin comportamentul *sclavului*.

Dezideratul suprem nietzschean este eliminarea din cadrul culturii europene a întregului fond religios tradițional prin substituirea creștinismului, ca ipostaziere morală iudaică, cu o formă cultică vitalistă, bazată pe conceptul *voinței de putere* concatenat cu o atitudine etică, denumită *morală de stăpân*, în care *Supraomul (Übermensch)* reprezintă un model conceptual care înglobează principiile axiologice ideale.

Ca substitut al creștinismului și al oricărui tip de religie, Nietzsche propune *eterna reîntoarcere* ca o cale inițiativă trăită extatic, reprezentând *cheia înțelegerii tuturor lucrurilor*, iar, ca edificator al acesteia, se raportează în mod paradoxal la apostolul Pavel, atât cu gelozie, pentru experiența mistică pe care acesta a trăit-o pe drumul Damascului și care i-a oferit posibilitatea de a fonda creștinismul, cât și cu dispreț, pe motivul iudaizării mesajului christic primar prin introducerea elementelor rabinice.

2. Transpunerea filosofiei trans-rasiale în etica național-socialismului

În cadrul acestui capitol sunt analizate conceptele majore emergente din gândirea nietzscheană care s-au fundamentat etic în *Weltanschauung*-ul național-socialist. Astfel, pe lângă decelarea acelor teme și idei nietzscheene asimilate de către Hitler și de unii ideologi, precum cea referitoare la creștinism ca extensie morală a iudaismului ce a influențat negativ evoluția umanității, am urmărit inclusiv decodificarea interpretărilor naziste privind constructele conceptuale ale *bestiei*

blonde și *Supraomului*². De fapt, metafora *bestia blondă* reprezenta prototipul eugenic al trăsăturilor fizice și instinctuale ale arianului, iar conceptul de *Supraom*³ conferea idealului uman nazist atitudinea dominatoare a superiorității rasiale față de celelalte popoare, implicând totodată un tip de aristocratism spiritual ce îi permitea, prin *morala de stăpân*, să conducă națiunile lumii.

Comparativ cu interpretarea pe care național-socialiștii au impus-o metaforei „bestia blondă”, la Nietzsche ea nu este încărcată de valențe rasialiste, ci desemnează un tip privilegiat de popoare nobile și cuceritoare (*eine vornehme Rasse* sau *eine Eroberel- und Herren-Rasse*). Nietzsche enumeră o serie de etnonime care pot fi incluse în conceptul a ceea ce înseamnă pentru el „bestia blondă”, respectiv romanii, arabii, germanicii și vikingii scandinavi, japonezii, dar și eroii homerici (cu referire la greci)⁴. Astfel, ne putem da seama că această metaforă a constituit o entitate mai largă decât cea strict rasială și a fost definită ca o dispoziție caracteristică și un model de acțiune mai degrabă decât ca somatotip⁵.

Poate cel mai important concept nietzschean preluat în ideologia nazistă a fost cel al *Supraomului* (*Übermensch*). Titulatura renumitului concept nu a fost inventată de către filosoful german, ci reprezintă o preluare hermeneutică a termenului elen *ὑπεράνθρωπος* [Hyper-anthropos] întâlnit în povestirea *Κατάπλους η Τύραννος* (*Călătorie spre Iad sau Tiranul*) a prozatorului antic Lucian de Samosata, a cărui operă, ca filolog clasic, Nietzsche cu siguranță o cunoștea. În această lucrare, *Kataplous*, Lucian de Samosata dă o definiție *Supraomului*, ca fiind *omul superior, un rege printre oameni, un om cu puteri nelimitate precum un tiran*.

Gianni Vattimo consideră că mai indicat ar fi ca în loc de denumirea de *Supraom* să se uziteze forma *Ultraom* (*Oltreuomo*), iar prefixul latinesc „ultra-”, ar putea fi tradus prin „dincolo-de-om” sau „omul-de-dincolo-de-om”, ce reprezintă omul post-istoric ale cărui valențe s-au comprimat exemplar, încadrându-se în tradiția umanistă europeană ca un model de referință.

Friedrich Nietzsche, prin crearea conceptului de *Supraom*, a propus devenirea omului într-un instrument al forței active, un modelul ideal al evoluției spirituale, însă căruia naziștii i-au impus ideologic caracteristica rasială cu scopul de a-și promova propria biopolitică criminală.

² „Totul conduce astfel spre zeul-unic Dionysos, ca mit poetic pentru tema îndreptării lumii prin creație și «depășire» a tot ceea ce ține de lumea nihilismului. Ceea ce își propunea era în principal «autodepășirea» lumii ca «nihilism» prin soluția cercului eternei reînnoarceri”. Alexandru Boboc, *Nietzsche între elenism și modernitate sau dincolo de actual și „inactual”*, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2003, p. 37.

³ „Deși nu i-a dat o definiție formală, Nietzsche vede în *Supraom* un fel de «Cezar roman», o ființă puternică și de înaltă cultură, capabilă de acțiune și creație, de autodisciplină și adânc respect față de sine; destul de puternic încât să-și asume libertatea sa; tolerant dar nu în limitele slăbiciunii; un om ce își poate permite să trăiască bucuria plenitudinii și bogăției naturii. Un asemenea spirit stă în mijlocul Universului, având sentimentul fericirii, sigur de destinul său”. Marin Aiftincă, *Valoare și valorizare. Contribuții moderne la filosofia valorilor*, Editura Academiei Române, București, 1994, pp. 27-28.

⁴ Gerd Schank, *Nietzsche's “Blond Beast”: On the Recuperation of a Nietzschean Metaphor in A Nietzschean Bestiary: Becoming Animal Beyond Docile and Brutal*, edited by Christa Davis Acampora and Ralph R. Acampora, The Rowman & Littlefield Publishing Group, Inc., 2004, p. 140.

⁵ Bruce Lincoln, *Theorizing Myth: Narrative, Ideology, and Scholarship*, The University of Chicago Press Ltd., London, 1999, pp. 103-104.

3. Teoria *Spațiului vital* (Lebensraum) transpusă ideologic ca ideal bioetic al geopoliticii celui de al Treilea Reich

Naziștii au redefinit teoria clasică a *Spațiului vital* (*Lebensraum*) în acord cu normele ideologiei rasiale ariene și conceptul de *Supraom*, postulând faptul că pentru dezvoltarea unui popor puternic se impune cucerirea unor teritorii mai vaste. În același cadru au fost trasate idealurile rasiale ale regimului privind selecția naturală controlată prin proiectul eugenic de creare a *Supraomului* nazist, denumit *Fântâna vieții* (*Lebensborn*). Acest experiment avea ca obiectiv crearea unor indivizi cu caracteristici rasiale pure, ce urmau să devină proprietatea statului, reprezentând viitorii colonizatori ai celui de Al Treilea Reich.

Teoria *Spațiului vital* a reprezentat justificarea idealului expansionist al Germaniei încă din perioada lui Bismarck. Desigur, această viziune a avut, pe lângă modelarea psihismului colectiv al germanilor pentru a se pregăti în vederea unui război, și o componentă ideologică ce avea să asigure justificarea hegemonică a rasei ariene. Evolutiv privind această teorie, remarcăm că *Spațiul vital* în concepția lui Haushofer era în acord cu tezele lui Sir Halford Mackinder asupra *heartland*-ului, potrivit cărora masa continentală a Eurasiei ar fi o unitate teritorială amenințată doar de puterile maritime, chiar dacă comunicațiile de la nivelul terestru ar conferi o putere invincibilă. Astfel, Mackinder oferea soluția expansiunii totale, potrivit căreia „cine stăpânește Estul Europei va stăpâni *heartland*-ul; cine va stăpâni insula mondială, va domina lumea”⁶.

Totuși, până la conturarea unei forme științifice a teoriei *Spațiului vital*, această s-a exprimat atât prin patosul romantismului politic german (Herder, Fichte, von Humboldt), cât și prin ideologia *völkisch* sau cea nazistă dată de expresia popularizată de Richard Walther Darré *sânge și pământ* (*Blut und Boden*).

Paralelismul interpretativ pe care l-am efectuat în această secțiune a lucrării cu privire la conceptele *bestia blondă* și *Supraomul* a avut ca finalitate în demersul nostru evidențierea idealurilor biopolitice ale proiectului eugenic *Fântâna vieții* (*Lebensborn*), dar și a direcțiilor geopolitice ale celui de Al Treilea Reich prin care se dorea crearea unui habitat propice dezvoltării rasei superioare ariene. În acest sens, am analizat viziunea finală a biopoliticii naziste în raport cu planurile geopolitice privind Europa central-orientală, care prevedeau instituirea unui *spațiu lipsit de popor* (*volkloser Raum*), astfel încât popoarele cucerite să fie transformate în populații, iar apoi reduse la conceptul concentrațional al *musulmanului* (*Muselmänner*)⁷.

⁶ Rosa Sala Rose, *Dicționar critic de mituri și simboluri ale nazismului*, Pitești, Editura Paralela 45, Pitești, 2005, p. 197.

⁷ Giorgio Agamben, *Ce rămâne din Auschwitz. Arhiva și martorul (Homo sacer III)*, Editura Idea Design & Print, Cluj, 2006, p. 60.

III. Reflecția Weltanschauung-ului național-socialist ca „religie politică” și temei etic în manipularea totalitară

Pentru a identifica un eventual răspuns la mesmerismul produs asupra maselor și capturarea individului sub auspiciile unei etici anti-umaniste, am recurs, în ultima secțiune a tezei, la analizarea efectelor exercitate de intruziunea mitului și *structurilor antropologice ale imaginarului* în cadrul psihismului colectiv. Prin examinarea metodelor generale de cercetare a imaginarului dezvoltate în analizele lui Gilbert Durand, Roland Barthes sau Jean-Jacques Wunenburger, am defalcat elementele constitutive ale *mitului nazist*, apelând, totodată, la suportul studiilor efectuate pe această nișă de Jean-Luc Nancy, Philippe Lacoue-Labarthe sau Jean-Pierre Sironneau.

1. Edificarea eticii totalitare a nazismului în contextul paradigmatic al modernității

Magnetismul ideologiei național-socialiste asupra maselor s-a datorat ritualizării elementelor inerente ansamblului politic, care s-a reflectat printr-o antrenare psihotică a colectivității, declanșând totodată procesul de masificare a societății și de atomizare a individului. Componenta ritualică prezentă în ideologia celui de Al Treilea Reich își are originea în *estetizarea politicului*, concept dezvoltat de Walter Benjamin în critica pe care o aduce *artei supuse tehnicii reproducerii*.

Analiza prezentă a fost orientată în scopul de a evidenția prioritizarea obiectivelor urmărite de naziști în vederea aservirii totale a individului. Procesul de *estetizare a politicului* provine dintr-un fenomen amplu de înnoire a normelor inerente mentalului colectiv corelat cu metamorfoza structurilor imaginarului afiliate schimbărilor impuse de vectorii culturali ce au marcat modernitatea.

În acest sens, Benjamin oferă soluția contracarării procesului fascist al *estetizării politicului* cu *politizarea esteticii* ca misiune a comunismului. Cu toate acestea, cel puțin din punct de vedere formal, Benjamin nu a reușit să întrevadă faptul că ambele procese sunt echivalente. De fapt, Benjamin susține că *estetizarea politicii* constă în introducerea elementelor ritualice în cadrul manifestărilor comunitare prin participarea maselor la simbolul secularizat instituit de modernitate, care, în cazul nazismului, e cumulat în totemul rasial arian, ce totodată a inclus valențele identitare și naționale.

La ritualizarea ansamblului ideologic al nazismului au contribuit, pe lângă influențele diacronice ale mitului, simbolistica promovată în timpul meselor ritualice cu caracter colectiv-identitar, precum și cadrul creat acestora prin arta totalitară (pictură, sculptură și arhitectură).

2. Determinările etice impuse de structurile imaginarului politic în manipularea nazistă

Critica imaginarului politic a fost realizată prin analizarea „marilor ansambluri” mitologice pe care național-socialismul le-a vehiculat ideologic. Aceste *structuri ale imaginarului* (G. Durand) au fost corelate propagandistic cu *Conspirația, Vârsta de aur, Salvatorul și Unitatea*⁸. *Conspirația* în imaginarul politic al nazismului are valori globale, fiind prezentă la nivel total în cadrul dimensiunii istorice prin complotul iudaic împotriva umanității. De asemenea, scenariul ideologic de factură maniheistă propus maselor de către naziști prezenta pericolul bolșevismului – o ideologie politică în al cărei subsidiar se regăsea eternul plan iudaic de destructurare a lumii, care trebuia dejucat de *Supraomul* arian. Drept pentru care, în constructul ideologic nazist, *Conspirația* a impus ca necesitate cauzală *Unitatea* comunității etnice, exprimată prin *mobilizarea totală* (Ernst Jünger) în jurul liderului cu destin soteriologic, privit ca *Salvator* al Germaniei și al umanității, dar și ca profet al unei împărății milenare inerente stadiului temporal al *Vârstei de aur* proiectate într-un viitor utopic statuat prin *mitul progresului*.

În cadrul acestui capitol s-au analizat semnificațiile tradiționale ale svasticii și ale diverselor simboluri, precum și interpretările identitare pe care nazismul le-a conferit acestora. Includerea simbolurilor (svastica și runele) în cadrul *liturghiei naziste* a reprezentat o acțiune mimetică de participare la dimensiunea sacră, cu scopul de a învesti ideologia celui de Al Treilea Reich cu valențele unei mișcări sociale de anvergura unei religii milenariste.

În perioada celui de Al Treilea Reich, aparatul de propagandă⁹ al statului a cenzurat creația artistică și a urmărit, pe lângă altele, decelarea acelor direcții ale culturii care nu erau conforme cu spiritul ideologic al național-socialismului. Astfel, selectarea pe baze non-artistice a creațiilor artistice a condus la conturarea unei arte ideologice ce nu se supunea principiilor critice ale esteticii, fiind evaluate arbitrar sau tendențios de nomenclatura nazistă și de însuși Hitler.

În ceea ce privește arta totalitară, în acest capitol au fost prezentate formele sale, precum și procedeele de corupere a maselor prin intermediul acesteia. Arhitectura a reprezentat un factor psihologic coercitiv, însă cu funcție de decor, în tabloul manifestațiilor populare din cadrul *liturghiei politice*, contribuind la punerea în scenă a fundamentării cultului personalității Führerului. În arhitectura totalitară a celui de Al Treilea Reich se remarcă contribuția lui Albert Speer, care a introdus teoria „valorii ruinelor unui edificiu”. În propaganda nazistă, afilierea ideologică a cinematografului a reprezentat un obiectiv major în manipularea maselor, fie prin prezentarea satanizată a evreilor în documentarele de propagandă, fie prin idealizarea eroilor ce s-au sacrificat pentru valorile celui de Al Treilea Reich. Spectrul ideologic s-a reflectat profund inclusiv în artele

⁸ Raoul Girardet, *Mituri și mitologii politice*, Editura Institutul European, Iași, 1997, p. 3.

⁹ Termenul de propagandă a apărut în anul 1622, prin înființarea de către Sfântul Scaun a *Congregatio de Propaganda Fide*, ce avea ca misiune prozelitismul mesajului Bisericii Romano-Catolice. Vezi Sorin Vasilescu, *Arhitectura Italiei fasciste*, Editura Fundației Arhitext Design, București, 2011, p. 81.

plastice, pentru naziști, dadaismul și expresionismul reprezentând curentele artistice care exprimau cel mai pregnant denaturarea spirituală produsă sub auspiciile Republicii de la Weimar.

3. Imaginarul eschatologic ca premisă fundamentală a dogmei Reich-ului milenar

Translatarea puterii reprezentative a structurilor statului în aria de influență a lui Hitler și a grupului său de acoliți s-a realizat prin introducerea unui tertip juridic – *starea de excepție* – a cărui interpretare fenomenologică dată de Carl Schmitt constă în legătura complexă dintre teologie și teoria statului. Astfel, transgresarea imaginii dictatorului într-un mit al eroului providențial cu funcție soteriologică s-a conturat decisiv în *Principiul conducătorului (Führerprinzip)*. De altfel, acest aspect introdus în *Weltanschauung*-ul nazist s-a exprimat convergent în interpretările date teoriei hegeliene a istoricității și milenarismului gioacchinit privind *Împărăția de o mie de ani*. Normarea elementelor constitutive ale ideologiei naziste a condus la conversia acestora într-o *dogmă laică* purtătoare a adevărilor infailibile ale unui *cult politic* în care *Supraomul* reprezenta modelul idealului arian, iar Hitler era un mesia al germanilor.

Național-socialismul a reușit, prin captarea individului în capcana misticoidă a ideologiei, să-i inducă idealuri utopice care au contribuit la anularea personalității și la supunerea lui necondiționată față de o normare etică anti-umanistă, pe care cercetătorii au încadrat-o în diverse forme de alienare social-politică, denumite *religii politice* (Eric Voegelin), *religii seculare* (Raymond Aron), *religii ale mântuirii terestre* (Edgar Morin) sau *ideologii ale mântuirii* (J. Freund)¹⁰. Ultimele analize referitoare la național-socialism au declanșat o serie de controverse în ceea ce privește catalogarea sa drept o *religie politică*, impactul psihologic exercitat asupra maselor și natura sa ideologică fiind considerate mai degrabă o *politică de tip religios*¹¹.

Concluzii

Alegerea acestei teme se circumscrie amenințării referitoare la faptul că perioada de destructurare socială și disoluție a spiritualității pe care umanitatea o traversează la momentul actual este asemenea crizei premergătoare apariției fascismului și național-socialismului.

În urma demersului realizat am observat faptul regretabil că nazismul încă reprezintă o marcă actuală a istoriei care nu trebuie tabuizată, căci festele pe care ideologia le joacă în istorie sunt ireversibile și extrem de periculoase, iar reiterarea unor asemenea experimente anti-umaniste

¹⁰ Jean-Pierre Sironneau, *Milenarisme și religii moderne*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2006, p. 124.

¹¹ În acest sens a se vedea Richard Steigmann-Gall, *Nazismul și renașterea teoriei religiei politice în Fascismul european 1918-1945: ideologie, experimente totalitare și religii politice*, Ed. Constantin Iordachi, Editura Institutului pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale, Cluj-Napoca, 2014, pp. 312-327.

s-ar putea solda într-un mod fatal¹². Factorii cauzali determinanți ce stau la baza recrudescenței unor ipostazieri ideologice naziste capabile să mesmerizeze masele într-o revoluție nihilistă, asemenea celei pe care Hitler a impus-o poporului german în secolul trecut, se pot identifica în următoarele aspecte: disoluția valorilor morale din societatea contemporană; globalizarea cu efectele sale – hiperconsumismul și depersonalizarea comunicării dintre indivizi la limita sociopatiei; ascensiunea mișcărilor *new age* care, de cele mai multe ori, proferează un mesaj al violenței; amploarea terorismului promovat de grupările islamice fundamentaliste, care combină valorile tradiționale și fanatismul religios misticoid¹³.

Că cercetarea noastră este oportună, de actualitate, o confirmă nedorit și ultimele evenimente cu care se confruntă Uniunea Europeană, legate de criza refugiaților, care exacerbează tendințele xenofobe, extremist-naționaliste și intolerante din punct de vedere confesional, readucând în prim-planul gândirii și vieții sociale doctrine și practici resentimentale ce au părut să fie definitiv condamnate de istorie. Dacă național-socialismul pare să aparțină pentru totdeauna trecutului de o asemenea manieră încât aproape nimeni nu mai îndrăznește să se identifice sau măcar să se raporteze apreciativ la acesta, nu același lucru se poate afirma despre revigorarea îngrijorătoare a neo-fascismelor, care, chiar dacă refuză să fie asociate cu nazismul, se revendică, după părerea noastră, de la același filon etico-filosofic, desigur „modernizat”. În acest context, credem că nu este lipsit de interes pentru viitor să fie aprofundate analizele în această direcție a examinării și cercetării critice a noilor argumente modernizate*, dar care în opinia noastră se circumscriu aceluiași spațiu cultural-spiritual care a determinat la timpul său și apariția național-socialismului.

¹² „Nazismul nu rezumă Occidentul și reprezintă cu atât mai puțin împlinirea sa necesară. Dar nici nu-l putem pur și simplu respinge ca pe o aberație, ori ca pe o aberație efectiv trecută. Siguranța confortabilă în certitudinea moralei și ale democrației nu numai că nu garantează nimic, dar expune riscului de a nu vedea venirea, sau revenirea, a ceva a cărui posibilitate n-a fost un pur accident al istoriei. O analiză a nazismului nu trebuie niciodată concepută ca un simplu dosar de acuzare, ci mai degrabă ca o piesă într-o deconstrucție generală a istoriei din care provenim.” Philippe Lacoue-Labarthe, Jean-Luc Nancy, *Mitul nazist*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1999, p. 77.

¹³ Considerațiile despre politica național-socialistă pe care Carl Gustav Jung le făcea la un seminar în anul 1939 au evidențiat unei premoniții. „Nu știm dacă Hitler va fonda un nou islam. (Este pe cale spre acesta; este ca Mohamed. Sentimentul în Germania este islamic; războinic și islamic. Suntem cu toții îmbătați de un Dumnezeu sălbatic.) Acesta poate fi viitorul istoric”. Carl Gustav Jung, *Viața simbolică*, Opere complete, Vol. 18. Partea 1, Editura Trei, București, 2014 p. 327. Apare sub o altă traducere în Richard Steigmann-Gall, *op. cit.*, p. 313. De asemenea, psihanalistul elvețian percepe interferența între nazism și islamism prin caracteristica comună a fanatismului ideologic. „Fatalitatea noastră sunt ideologiile – ele corespund Antichristului îndelung așteptat. Național-socialismul seamănă cu o mișcare religioasă, așa cum a fost orice fel de mișcare începând cu anul 622 și până astăzi”. Carl Gustav Jung, *Psihologia religiei vestice și estice*, Opere complete, Vol. 11, Editura Trei, București, 2010, p. 520. Anul la care face referire C. G. Jung reprezintă data fugii lui Mahomed (Hegira) la Medina și începutul cronologiei islamice.

* De pildă interpretările neo-darwiniste, exagerările teoretice trans-umaniste, cuceririle geneticii exploatare tendențios, o întreagă filozofie legată de afirmarea superiorității culturii și civilizației occidentale, tendințele neo-expansioniste bazate pe teoriile geopolitice hegemoniste, atitudini intolerante față de „marginali”.

BIBLIOGRAFIE

- *** *Encyclopedia of Nineteenth Century Thought*, Ed. Gregory Claeys, Taylor & Francis e-Library, 2006
- Agamben, Giorgio, *Ce rămâne din Auschwitz. Arhiva și martorul (Homo sacer III)*, Editura Idea Design & Print, Cluj, 2006
- Agamben, Giorgio, *Starea de excepție. Homo sacer, II, I*, Editura Idea Design & Print, Cluj, 2008
- Agamben, Giorgio, *Timpul care rămâne: un comentariu al Epistolei către Romani*, Editura Tact, Cluj-Napoca, 2009
- Aiftincă, Marin, *Filosofia culturii și estetica*, Editura TipoMoldova, Iași, 2014
- Aiftincă, Marin, *Valoare și valorizare. Contribuții moderne la filosofia valorilor*, Editura Academiei Române, București, 1994
- Anders, Gerdmar, *Roots of Theological Anti-Semitism: German Biblical Interpretation and the Jews, from Herder and Semler to Kittel and Bultmann*, Brill, 2009
- Andrei, Petre, *Fascismul*, Editura Neuron, Focșani, 1995
- Andrews, Louis, *Social Darwinism. The Development of an Intellectual Mood*, „The Occidental Quarterly”, Vol. 3, No. 1, Spring 2003, pp. 45-60
- Ansell-Pearson, Keith, *Nietzsche and the Problem of the Will in Modernity in Nietzsche and Modern German Thought*, Edited by Keith Ansell-Pearson, Taylor & Francis e-Library, 2002
- Arendt, Hannah, *Lectures on Kant's Political Philosophy*, The University of Chicago Press, 1992
- Arendt, Hannah, *Originile totalitarismului*, Ediția a doua, Editura Humanitas, București, 2006
- Aron, Raymond, *Opiul intelectualilor*, Ediția a II-a, Curtea Veche Publishing, București, 2008
- Arvidsson, Stefan, *Aryan Idols. Indo-European Mythology as Ideology and Science*, The University of Chicago Press, 2006
- Babias, Marius, *Site Inspection II: Formats for Action*, Revista IDEA artă + societate, #21, Editura IDEA Design & Print, Cluj, 2005, pp. 84-88
- Babich, Babette, *The Philosopher and the Volcano. On the antique sources of Nietzsche's Übermensch in Philosophy Today*, Vo. 36, SPEP Supplement, Depaul University, Summer 2011, pp. 206-224
- Bachelard, Gaston, *Aerul și visele. Eseu despre imaginația mișcării*, Editura Univers, București, 1999
- Badiou, Alain, *Secolul*, Editura Idea Design & Print, Cluj, 2010
- Badiou, Alain, *Sfântul Pavel. Întemeierea universalismului*, Editura Tact, Cluj-Napoca, 2008
- Balandier, Georges, *Antropologie politică*, Editura Amarcord, Timișoara, 1998

- Baldus, Bernd, *Evolution, Agency, and Sociology in Missing the Revolution : Darwinism for Social Scientists*, Ed. by Jerome H. Barkow, Oxford University Press, Inc., 2006
- Barthes, Roland, *Mitologii*, Editura Institutul European, Iași, 1997
- Bataille, Georges, *Suveranitatea*, Editura Paralela 45, Pitești, 2004
- Baeumler, Alfred, *Nietzsche, Der Philosoph und Politiker*, Philipp Reclam jun., Leipzig, 1931
- Benes, Tuska, *From Indo-Germans to Aryans. Philology and the Racialization of Salvationist National Rhetoric, 1806–30* in *The German Invention of Race*, Ed. Sara Eigen and Mark Larrimore, State University of New York Press, Albany, 2006, pp. 167-181
- Benjamin, Walter, *Iluminări*, Editura Univers, București, 2000
- Berdiaev, Nikolai, *Împărăția spiritului și împărăția cezarului*, Editura Amarcord, Timișoara, 1994
- Berdiaev, Nikolai, *Sensul istoriei*, Editura Politorm, Iași, 2013
- Bergen, Doris L., *Twisted Cross: the German Christian Movement in the Third Reich*, The University of North Carolina Press, 1996
- Berger, Peter L., Luckmann, Thomas, *Construirea socială a realității*, Grupul editorial ART, București, 2008
- Bergson, Henri, *Cele două surse ale moralei și religiei*, Editura Institutul European, Iași, 1992
- Berkowitz, Peter, *Nietzsche: the Ethics of an Immoralist*, Harvard University Press, 1996
- Bertram, Ernst, *Nietzsche, Versuch einer Mythologie*, Bei Georg Bondi in Berlin, 1920
- Bertram, Ernst, *Nietzsche. Încercare de mitologie*, Editura Humanitas, București, 1998
- Bertram, Ernst, *Nietzsche: Attempt at a Mythology*, translated and with an introduction by Robert E. Norton, University of Illinois Press, Urbana and Chicago, 2009
- Besançon, Alain, *Imaginea interzisă. Istoria intelectuală a iconoclasmului de la Platon la Kandinsky*, Editura Humanitas, București
- Besançon, Alain, *Nenorocirea secolului. Despre comunism, nazism și unicitatea „Șoah”-ului*, Editura Humanitas, București
- Bishop, Paul, *The Dionysian Self: C. G. Jung's Reception of Friedrich Nietzsche*, Walter de Gruyter & Co., Berlin, 1967
- Blackburn, Gilmer W., *Education in the Third Reich*, State University of New York, Albany, 1985
- Bloch, Ernst, *The Principle of Hope*, Volume One, The MIT Press, 1996
- Bluhm, William, *Freedom of the Over-Man: Nietzsche, Nazism and Humanist Existentialism. Theories of Political Systems*, Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1987
- Boboc, Alexandru, *Etică și axiologie în opera lui Max Scheler*, Editura Științifică, București, 1971
- Boboc, Alexandru, *Nietzsche între elenism și modernitate sau dincolo de actual și „inactual”*, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2003
- Boia, Lucian, *Pentru o istorie a imaginarului*, Editura Humanitas, București, 2000
- Bonardel, Françoise, *Filosofia alchimiei: Marea Operă și modernitate*, Editura Polirom, Iași, 2000

- Bottici, Chiara, *Imaginal Politics: Images beyond Imagination and the Imaginary*, Columbia University Press, 2014
- Braga, Corin (coord.), *Concepte și metode în cercetarea imaginarului: dezbaterile Phantasma*, Editura Polirom, Iași, 2007
- Braga, Corin, *De la arhetip la anarhetip*, Editura Polirom, Iași, 2006
- Brinton, Crane, *Nietzsche*, Harvard University Press, Cambridge, 1948
- Buleu, Constantina Raveca, *Paradigma puterii în secolul al XIX-lea*, Editura Ideea Europeană, București, 2011
- Buleu, Constantina Raveca, *Voința de putere sub semnul ideii europene*, Editura Contemporanul, București, 2013
- Bullock, Alan, *Hitler: A Study in Tyranny*, Harper & Row, Publishers, Incorporated, New York and Evanston, 1964
- Burleigh, Michael, *Sacred Causes: The Clash of Religion and Politics, from the Great War to the War on Terror*, Harper Press, 2006
- Canetti, Elias, *Masele și puterea*, Ediția a 2-a, revizuită, Editura Nemira & Co, București, 2008
- Carlyle, Thomas, *Cultul eroilor*, Editura Institutul European, Iași, 1996
- Cassirer, Ernst, *Eseu despre om. Introducere în filozofia culturii umane*, Editura Humanitas, București, 1994
- Cassirer, Ernst, *Fiolosofia formelor simbolice. Vol. II – Gândirea mitică*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008
- Cassirer, Ernst, *Mitul statului*, Iași, Editura Institutul European, Iași, 2001
- Castoriadis, Cornelius, *The Imaginary Institution of Society*, The MIT Press Cambridge, Massachusetts, [1987], 1998
- Chamberlain, Houston Stewart, *The Foundation of the Nineteenth Century*, John Lane, The Bodley Head, London & John Lane Company, New York, MCMXII, (1910) 1912
- Cojanu, Daniel, *Ipostaze ale simbolului în lumea tradițională*, Editura Lumen, Iași, 2009
- Crainic, Nichifor, *Cursurile de mistică: Teologie mistică, Mistică germană*, Editura Deisis, Sibiu, 2010
- Culianu, Ioan Petru, *Arborele gnostic. Mitologia gnostică de la creștinismul timpuriu la nihilismul modern*, Editura Nemira, București, 1998
- Cunningham, Conor, *Genealogy of Nihilism. Philosophies of Nothing and the Difference of Theology*, Taylor & Francis e-Library: Routledge, 2005
- Dascălu, Dan, *Personalitatea totalitară*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 2002
- Darwin, Charles, *Descendența Omului și Selecția sexuală*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1967
- Delacampagne, Christian, *Istoria filozofiei în secolul XX*, Editura Babel, București, 1998

- Deleuze, Gilles, *Nietzsche și filosofia*, Editura Fundației Culturale Ideea Europeană, București, 2005
- Deleuze, Gilles, *Nietzsche*, Editura All, București, 1999
- Derrida, Jacques, *Fiara și suveranul. Volumul I (Seminar 2001-2002)*, Editura Tact, Cluj-Napoca, 2013
- Dobrescu, Paul, *Geopolitica*, Editura Comunicare.ro, București, 2003
- Domarus, Max (ed.), *The Essential Hitler: Speeches and Commentary*, Bolchazy-Carducci Publisher, Inc., Wauconda, Illinois, 2007
- Dostoievski, Feodor Mihailovici, *Frații Karamazov*, vol. I, Editura Rao, București, 1997
- Drăgulin, Sabin, *Tehnici de influențare a opiniei publice*, Revista „Sfera Politicii”, Vol. XVIII, Nr. 4 (146), 2010, pp. 83-91
- Dughin, Alexandr, *Bazele geopoliticii și viitorul geopolitic al Rusiei*, Vol. 1, Editura Eurasiatica.ro, București, 2011
- Dumont, Louis, *Eseu asupra individualismului. O perspectivă antropologică asupra ideologiei moderne*, Editura Anastasia & C.U Press, București, 1997
- Durand, Gilbert, *Arte și arhetipuri. Religia artei*, Editura Meridiane, București, 2003
- Durand, Gilbert, *Aventurile imaginii. Imaginația simbolică. Imaginarul*, Editura Nemira, București, 1999
- Durand, Gilbert, *Figuri mitice și chipuri ale operei. De la mitocritică la mitanaliză*, Editura Nemira & Co, București, 1997
- Durand, Gilbert, *Introducere în mitodologie*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2004
- Durand, Gilbert, *Structurile antropologice ale imaginarului*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2000
- Edelman, Murray, *Politica și utilizarea simbolurilor*, Editura Polirom, Iași, 1999
- Eliade, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase, De la Gautama Buddha până la triumful creștinismului*, vol. II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986
- Eliade, Mircea, *Mitul eternei reînțarceri. Arhetipuri și repere*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1999
- Eliade, Mircea, *Mituri, vise și mistere*, Editura Univers enciclopedic, București, 1998
- Ericksen, Robert P., *Genocide, Religion, and Gerhard Kittel: Protestant Theologians Face the Third Reich* in *In God's name: genocide and religion in the twentieth century*, Ed. Omer Bartov and Phyllis Mack, Berghahn Books, 2001
- Ericksen, Robert P., *Protestants* in *The Oxford Handbook of Holocaust Studies*, Ed. Peter Hayes, John K. Roth, Oxford University Press, 2013
- Evans, Andrew David, *Anthropology at War: World War I and the Science of Race in Germany*, The University of Chicago Press, 2010
- Evans, Richard J., *Al Treilea Reich*, Vol. I, Grupul Editorial RAO, București, 2010

- Evola, Julius, *Misterul Graalului*, Editura Humanitas, București, 2008
- Feuerbach, Ludwig Andreas, *Esența creștinismului*, Editura Științifică, București, 1961
- Ficeac, Bogdan, *Tehnici de manipulare*, Ediția a III-a, Editura Nemira, București, 1998
- Fichte, Johann Gottlieb, *Cuvântări către națiunea germană*, Editura Casei Școalelor, București, 1928
- Figueira, Dorothy M., *Aryans, Jews, Brahmins: Theorizing Authority through Myths of Identity*, State University of New York Press, Albany, 2002
- Flandorfer, Antoniu Alexandru, *Critique of the Millennial Elements of the Third Reich*, Annals of “Ștefan cel Mare” University of Suceava, Philosophy, Social and Human Disciplines Series 2015, Vol. II; “Ștefan cel Mare” University of Suceava Press, pp. 23-36
- Flandorfer, Antoniu Alexandru, *European Social Utopias from the Gnostic Perspectives of Eschatological Geopolitics*, in Communication, Context, Interdisciplinarity – 3rd Edition, Section: Political Sciences and International Relations, Coord. Iulian Boldea, „Petru Maior” University Press, Tîrgu Mureș, 2014, pp. 170-177
- Flandorfer, Antoniu Alexandru, *Imagological Hypostasies of Secular Christianity in the Third Reich*, în Volumul Conferinței *Literature, Discourse and Multicultural Dialogue*, Ediția II, Târgu Mureș, 2014, pp. 74-82
- Flynn, Bernard, *The Philosophy of Claude Lefort: Interpreting the Political*, Northwestern University Press, 2005
- Foucault, Michel, *Theatrum philosophicum, Studii, eseuri, interviuri (1963-1984)*, vol. I, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2001
- Foucault, Michel, *Trebuie să apărăm societatea*, Editura Design & Print, Cluj, 2009
- Fredrickson, George M., *Racism: a Short History*, Princeton University Press, 2002
- Frei, Norbert, *Statul Führerului: regimul național-socialist: 1933-1945*, Editura Runa – Grupul Editorial CORINT, București, 2007
- Fromm, Erich, *Frica de libertate*, Editura Teora (imprint Universitas), București, 1998
- Frunză, Sandu, *Dumnezeu și Holocaustul la Elie Wiesel. O etică a responsabilității*, Editura Contemporanul, București, 2010
- Frye, Northrop, *Marele Cod. Biblia și literatura*, Editura Atlas, București, 1999
- Füllenbach, Elias H., *Shock, Renewal, Crisis: Catholic Reflections on the Shoah în Antisemitism, Christian Ambivalence, and the Holocaust*, ed. Kevin P. Spicer, Indiana University Press, 2007
- Furet, François, Nolte, Ernst, *Fascismul și comunismul*, Grupul Editorial ART, București, 2007
- Gallego, Ferran, *Oamenii lui Hitler. Elita național-socialismului (1919-1945)*, Editura All, București, 2010

- Gasman, Daniel, *The Scientific Origins of National Socialism*, Transaction Publishers, New Brunswick, New Jersey, 2004
- Gauchet, Marcel, *Dezvrăjirea lumii: o istorie politică a religiei*, Editura Nemira, București, 2006
- Gerlach, Wolfgang, *And the Witnesses Were Silent: the Confessing Church and the Persecution of the Jews*, University of Nebraska Press, 2000
- Gillham, Nicholas Wright, *A Life of Sir Francis Galton. From African Exploration to the Birth of Eugenics*, Oxford University Press, 2001
- Gilman, Sander L., *Are Jews White?* în *Theories of Race and Racism: a Reader*, Eds. Les Back and John Solomos, Taylor & Francis e-Library, 2001, pp. 229-238
- Gilroy, Paul, *Between Camps. Nations, Cultures and the Allure of Race*, The Penguin Press, 2000
- Girard, René, *Prăbușirea Satanei*, Editura Nemira & Co, București, 2006
- Girardet, Raoul, *Mituri și mitologii politice*, Editura Institutul European, Iași, 1997
- Girardet, Raoul, *Naționalisme și națiuni*, Editura Institutul European, Iași, 1996
- Gloning, Thomas, Young, Christopher, *A history of the German language through text*, Routledge, London, 2004
- Goethe, Johann Wolfgang, *Faust*, Editura de Stat pentru literatură și artă, București, 1955
- Goethe, Johann Wolfgang, *Faust*, trad. De Ștefan Augustin Doinaș, Editura Univers, București, 1982
- Goldberg, Jonah, *Fascismul liberal: istoria secretă a stângii americane de la Mussolini la politica semnificației*, Editura Polirom, Iași, 2010
- Golomb, Jacob, *How to De-Nazify Nietzsche's Philosophical Anthropology?* în *Nietzsche, Godfather of Fascism?: on the Uses and Abuses of a Philosophy*, Princeton University Press, 2002, pp. 19-46
- Golomb, Jacob, Wistrich, Robert S., *Introduction* în *Nietzsche, Godfather of Fascism?: on the Uses and Abuses of a Philosophy*, Princeton University Press, 2002, pp. 1-16
- Gregor, A. James, *Fețele lui Ianus. Marxism și fascism în secolul XX*, Editura Univers, București, 2000
- Gregor, James A., *Totalitarianism and Political Religion: an Intellectual History*, Stanford University Press, 2012
- Griffin, Roger, *A Fascist Century*, Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire and New York, 2008
- Griffin, Roger, *Modernism and Fascism. The Sense of a Beginning under Mussolini and Hitler*, Palgrave Macmillan Ltd., 2007
- Griffin, Roger, *Modernitate, modernism și fascism. O „re-sintetizare a viziunii”* în *Modernism și antimodernism. Noi perspective interdisciplinare*, Coord. Sorin Antohi, Publicată de

- Muzeul Național al Literaturii Române și Fundația Amfiteatru, Editura Cuvântul, 2008, pp. 45-73
- Gulian-Ionescu, Constantin, *Nietzsche*, Vol. I, Editura Academiei Române, București, 1994
- Guyot, Adelin, Restellini, Patrick, *Arta nazistă. O artă de propagandă*, Editura Corint, București, 2002
- Haeckel, Ernest, *Monismul. Profesiunea de credință a unui monist*, Librăria Nouă, București, 1913
- Härtle, Heinrich, *Nietzsche und der Nationalsozialismus*, Zentralvlg, d. NSDAP, München, 1937
- Hawkins, Mike, *Social Darwinism în Europe an America Thought, 1860-1945: Nature as Model and Nature as Threat*, Cambridge University Press, 1997 (2003)
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich, *Prelegeri de istorie a filozofiei*, Vol. I, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1963
- Heidegger, Martin, *Despre eterna reîntoarcere a celuilalt*, Editura Humanitas, București, 2014
- Heidegger, Martin, *Metafizica lui Nietzsche*, Editura Humanitas, București, 2005
- Heidegger, Martin, *Originea operei de artă*, Editura Humanitas, București, 1995
- Herf, Jeffrey, *The Jewish Enemy: Nazi Propaganda during World War II and the Holocaust*, Harvard University Press, 2008
- Hermet, Guy, *Istoria națiunilor și a naționalismului în Europa*, Editura Institutul European, Iași, 1991
- Heschel, Susannah, *Reading Jesus as a Nazi în A Shadow of Glory: Reading the New Testament After the Holocaust*, Ed. Tod Linafelt, Routledge, Independence, Kentucky, 2002
- Hitler, Adolf, *Mein Kampf*, Vol. I și II, Editura Beladi, Craiova, 1996
- Hlihor, Constantin, *Geopolitica și geostrategia în analiza relațiilor internaționale contemporane*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2005
- Hobsbawm, Eric J., *Națiuni și naționalism din 1780 până în prezent: program, mit, realitate*, Editura ARC, Chișinău, 1997
- Hodgson, Geoffrey M., *Social Darwinism in Anglophone Academic Journals: A Contribution to the History of the Term*, „Journal of Historical Sociology”, Vol. 17, No. 4, December 2004, Blackwell Publishing Ltd., 2004, pp. 428-463
- Horkheimer, Max, Adorno, Theodor W., *Dialectica Luminilor. Fragmente filosofice*, Editura Polirom, Iași, 2012
- Iancu, Carol, *Miturile fondatoare ale antisemitismului din antichitate până în zilele noastre*, Editura Hasefer, București, 2005
- Ianoși, Ion, *Nietzsche și Marx*, în *Nietzsche. Un precursor al secolului XX*, Secolul 21, Editată de Uniunea Scriitorilor din România și Fundația Culturală Secolul 21, București, 1-6 2001
- Iordachi, Constatin, *Fascism, totalitarism și religii politice. Noi perspective comparative*, în *Fascismul european 1918-1945: ideologie, experimente totalitare și religii politice*, Ed.

- Constantin Iordachi, Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, Cluj-Napoca, 2014, pp. 15-65
- Jackson, John P., Jr., Weidman, Nadine M., *Race, Racism, and Science: Social Impact and Interaction*, ABC-CLIO, Inc., 2004
- Jaspers, Karl, *Nietzsche and Christianity*, Trans. E. B. Ashton, Gateway Editions, Chicago, 1961
- Jaspers, Karl, *Nietzsche și marea politică*, în *Nietzsche. Un precursor al secolului XX*, Secolul 21, Editată de Uniunea Scriitorilor din România și Fundația Culturală Secolul 21, București, 1-6 2001, pp. 249-261
- Jaspers, Karl, *Nietzsche*, Regnery/ Gateway, Inc., 1979
- Jung, Carl Gustav, *Civilizația în tranziție, Opere complete*, Vol. 10, Editura Trei, București, 2011
- Jung, Carl Gustav, *Psihologia religiei vestice și estice, Opere complete*, Vol. 11, Editura Trei, București, 2010
- Jung, Carl Gustav, *Puterea sufletului, Antologie, A patra parte. Reflecții teoretice privind natura psihismului*, Editura Anima, București, 1994
- Jung, Carl Gustav, *Tipuri psihologice, Opere complete*, Vol. 6, Editura Trei, trad. Dana Verescu, Vasile Dem. Zamfirescu, București, 2006
- Jung, Carl Gustav, *Viața simbolică, Opere complete*, Vol. 18. Partea 1, Editura Trei, București, 2014
- Kallis, Aristotle A., *Fascist ideology: territory and expansionism in Italy and Germany, 1922–1945*, Taylor & Francis e-Library, 2001
- Kant, Immanuel, *Antropologia din perspectivă pragmatică*, Editura Antaios, București, 2001
- Kaufmann, Walter, *Nietzsche. The Philosopher, Psychologist, Antichrist*, The Fourth Edition, Princeton University Press, 1974
- Kellogg, Michael, *The Russian Roots of Nazism. White Émigrés and the Making of National Socialism, 1917–1945*, Cambridge University Press, New York, 2005
- Kershaw, Ian, *Hitler și unicitatea nazismului*, în Constantin Iordachi (ed.), *Fascismul european 1918-1945: ideologie, experimente totalitare și religii politice*, Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, Cluj-Napoca, 2014, pp. 256-269
- Kertzer, David I., *Ritual, politică și putere*, Editura Univers, București, 2002
- Keysor, Joseph, *Hitler, The Holocaust, and the Bible: A Scriptural Analysis of Anti-Semitism, National Socialism, and the Churches in Nazi Germany*, 3rd Edition, Athanatos Publishing Company, 2010
- Kierkegaard, Søren, *Frică și cutremur*, Editura Humanitas, București, 2002
- Kline, Wendy, *Building a Better Race: Gender, Sexuality, and Eugenics from the Turn of the Century to the Baby Boom*, University of California Press, Ltd., London, 2001

- Klossowski, Pierre, *Nietzsche and the Vicious Circle*, The University of Chicago Press, The Athlone Press, 1997
- Knight, Arthur Harold John, *Some Aspects of the Life and Work of Nietzsche and Particular of His Connection with Greek Literature and Thought*, The University Press, Cambridge, 1933
- Kołakowski, Leszek, *Este Dumnezeu fericit? Eseuri*, Editura Curtea Veche Publishing, București, 2013
- Kołakowski, Leszek, *Principalele curente ale marxismului*, Vol. 2: *Vârsta de aur*, Editura Curtea Veche, București, 2009
- Kracauer, Siegfried, *From Caligari to Hitler: a Psychological History of the German Film*, Revised and Expanded Edition, Princeton University Press, 2004
- Lacoue-Labarthe, Philippe, *Ficțiunea politicului: Heidegger, arta și politicul*, Editura Idea Design & Print, Cluj, 2010
- Lacoue-Labarthe, Philippe, Nancy, Jean-Luc, *Mitul nazist*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1999
- Lardellier, Pascal, *Teoria legăturii ritualice*, Editura Tritonic, București, 2009
- Le Goff, Jacques, *Imaginarul medieval*, Editura Meridiane, București, 1991
- Lefebvre, Henri, *Nietzsche*, Editions sociales internationales, Paris, 1939
- Lekan, Thomas N., *Imagining the Nation in Nature: Landscape Preservation and German Identity 1885-1945*, Harvard University Press, 2004
- Lepsius, Oliver, *The Problem of Perception of National Socialist Law or: Was There a Constitutional Theory of National Socialism?* in *Darker Legacy of Law in Europe – The Shadow of National Socialism and Fascism over Europe and its Traditions*, Edited by Christian Joerges and Navraj Singh Ghaleigh, Hart Publishing, 2003
- Lévinas, Emmanuel, *Când Dumnezeu devine idee*, Editura Pandora, Târgoviște, 2001
- Lévi-Strauss, Claude, *Antropologia structurală*, Editura Politică, București, 1978
- Libis, Jean, *Mitul androgenului*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2005
- Lifton, Robert Jay, *Medicii naziști. Exterminarea medicală și psihologia genocidului*, Editura Meteor Publishing, București, 2014
- Lincoln, Bruce, *Hermann Güntert in the 1930s. Heidelberg, Politics, and the Study of Germanic/Indogermanic religion* in *The Study of Religion under the Impact of Fascism*, Edited by Horst Junginger, Numen Books Series, Brill, 2008, pp. 179-205
- Lincoln, Bruce, *Theorizing Myth: Narrative, Ideology, and Scholarship*, The University of Chicago Press Ltd., London, 1999
- Lindroos, Kia, *Now-Time/ Image-Space. Temporalization of Politics in Walter Benjamin's Philosophy of History and Art*, Jyväskylä University Print House, Jyväskylä, 1998
- List, Guido von, *The Secret of the Runes*, ed. Stephen E. Flowers, Destiny Books, Rochester, Vermont, 1988

- Löwith, Karl, *De la Hegel la Nietzsche. Ruptura revoluționară în gândirea secolului al nouăsprezecelea*, Editura Tact, Cluj-Napoca, 2013
- Löwith, Karl, *Istorie și mântuire. Implicațiile teologice ale filosofiei istoriei*, Editura Tact, Cluj-Napoca, 2010
- Lukács, Georg, *The Destruction of Reason*, The Merlin Press Ltd., London, 1980
- Mandu, Petrișor, *Curs de geopolitică*, Editura Universității Transilvania, Brașov, 2007
- Mann Thomas, *Germania și germanii. Eseuri*, Editura Humanitas, București, 1998
- Mannheim, Karl, *Ideology and Utopia. An Introduction to the Sociology of Knowledge*, Harcourt, Brace & Co., INC London, Routledge & Kegan Paul LTD, New York, trans. from german by Louis Wirth și Edward Shils (University of Chicago), 1954
- Marr, Wilhelm, *Der Sieg des Judentums über das Germanentum*, Rudolph Constenoble, Berna, 1879
- Maxim, Sorin-Tudor, *Conștiința morală*, Editura Junimea, Iași, 1999
- Maxim, Sorin-Tudor, *Politologie*, Editura Universității din Suceava, 2000
- Mees, Bernard, *The Science of the Swastika*, Central European University Press, 2008
- Mellamphy, Nandita Biswas, *The Three Stigmata of Friedrich Nietzsche: Political Physiology in the Age of Nihilism*, Palgrave Macmillan, 2011
- Mitrea, Florin, *Totalitarismul ca patologie a modernității în gândirea politică a Hannei Arendt*, „Sfera Politicii”, Vol. XIX, nr. 6 (160), 2011, pp. 24-33
- Momoc, Antonio, *Comunicarea 2.0: new media, participare și populism*, Editura Adenium, Iași 2014
- Moore, John Hartwell, *Encyclopedia of Race and Racism*, Vol. 3, The Gale Group, Thompson, Star Logo and Macmillan Reference USA, 2008
- Morgan, Allen George Jr., *What Nietzsche Means*, Cambridge: Harvard University Press, 1941
- Mosse, George L., *The Jews: Myth and Counter-Myth în Theories of Race and Racism: a Reader*, Eds. Les Back and John Solomos, Taylor & Francis e-Library, 2001
- Muscă, Vasile, *Heidegger – pe drumul către Syracuse* în Martin Heidegger, *Autoafirmarea Universității germane*, trad., note, anexe și comentarii: Vasile Muscă și Alexandru Boboc, postf.: Alexandru Boboc, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2015, pp. 23-65
- Muscă, Vasile, *Heidegger – pe drumul către Syracuse*, Revista de cultură „Familia”, Nr. 3, Oradea, martie 2015, pp. 74-82
- Nancy, Jean-Luc, *Comunitatea absentă*, Editura Idea Design & Print, Cluj-Napoca, 2005
- Nazare, Vasile, *Legitimitate, popularitate și eficiență politică*, în „Sfera Politicii, Partide și Societate”, Nr. 123-124, Anul XVI, 2006, pp. 96-104

- Neagotă, Bogdan, *Mitanaliză și ideologie*, în „Caietele Echinox”, *Teoria și practica imaginii. Imaginarul social*, vol III, Centrul de cercetare a imaginarului și Fundația Culturală Echinox, Cluj, 2002, pp. 118-125
- Neamțu, Mihail, *Povara libertății: antiteze, paradigme și biografii moderne*, Editura Polirom, Iași, 2009
- Neuman, Victor, <*Lingua Tertii Imperii*> sau despre Holocaust, Revista Orizont, nr. 2/ 2014, Timișoara, p. 23., consultat 25 oct. 2015,
- Nicoară, Simona, Nicoară, Toader, *Mentalități colective și imaginar social. Istoria și noile paradigme ale cunoașterii*, Presa Universitară Clujeană/ Mesagerul, Cluj-Napoca, 1996
- Nicolescu, Basarab, *Imaginație, imaginar, imaginal*, Revista „Steaua”, Cluj-Napoca, n° 6, 2006
- Nietzsche, Friedrich, *Aforisme. Scrisori*, Editura Humanitas, București, 1992
- Nietzsche, Friedrich, *Amurgul idolilor*, Editura ETA, Cluj-Napoca, 1993
- Nietzsche, Friedrich, *Antichristul*, Editura Apostrof, București, 1996
- Nietzsche, Friedrich, *Așa grăit-a Zarathustra*, Ediția a II-a, Ed. Humanitas, București, 1996
- Nietzsche, Friedrich, *Călătorul și umbra sa. Omenesc, prea omenesc*, Editura Antet, București, 2000
- Nietzsche, Friedrich, *Despre genealogia moralei*, Editura Echinox, Cluj, 1993
- Nietzsche, Friedrich, *Dincolo de Bine și de Rău. Prolog la o filosofie a viitorului*, Editura Teora, București, 1998
- Nietzsche, Friedrich, *Ecce Homo*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994
- Nietzsche, Friedrich, *Filosofia în epoca tragică a grecilor*, traducere din germană de Mircea Ivănescu, Editura Humanitas, București, 2012
- Nietzsche, Friedrich, *Genealogia moralei*, Editura Echinox, Cluj, 1993
- Nietzsche, Friedrich, *Genealogia moralei*, Editura Mediarex, București, 1996
- Nietzsche, Friedrich, *Nașterea tragediei*, Editura Agatha, trad. Ion Dobrogeanu-Gherea, Ion Herdan, Pitești, 2003
- Nietzsche, Friedrich, *Știința voioasă*, Editura Humanitas, București, 2006
- Nietzsche, Friedrich, *The Dawn of Day*, The MacMillan Company, New York, 1911
- Nietzsche, Friedrich, *Voința de putere. Încercare de transmutare a tuturor valorilor*, Editura Aion, Oradea, 1999
- Noica, Constantin, *Modelul cultural european*, Editura Humanitas, București, 1993
- Noll, Richard, *The Jung Cult. The Origins of a Charismatic Movement*, Princeton University Press, 1994
- Nolte, Ernst, *Fascismul în epoca sa: action française, fascismul italian, național-socialismul*, Editura Vivaldi, București, 2009

- Nolte, Ernst, *Războiul civil european 1917-1945: Național-socialism și bolșevism*, Grupul Editorial Corint, 2005
- Oișteanu, Andrei, *Religie, politică și mit: texte despre Mircea Eliade și Ioan Petru Culianu*, Editura Polirom, Iași, 2014
- Șora, Mariana, *Conservativ și inovator, anarh și aristocrat al spiritului*, în Ernst Jünger, „Secolul 20”, nr. 10-12, 2000, pp. 15-33
- Ortega y Gasset, José, *Revolta masei*, Editura Humanitas, București, 1994, 2002, 2007
- Osborne, Peter, *The Politics of Time: Modernity & Avant-Garde*, Verso, 1995
- Otto, Rudolf, *Despre Numinos*, Editura Dacia, Cluj, 1996
- Otto, Rudolf, *Mistica orientului și mistica occidentului*, Editura Septentrion, Iași, 1993
- Patapievici, Horia-Roman, *Ultimul Culianu*, Editura Humanitas, București, 2010
- Paul, Diane B., *Darwin, Social Darwinism, and Eugenics* in *The Cambridge Companion to Darwin*, ediția a doua, Eds. J Hodge and G Radick, Cambridge University Press, Cambridge, 2009 (2003)
- Payne, Stanley G., *A History of Fascism 1914-1945*, Taylor & Francis e-Library, 2003
- Perry, Marvin, Schweitzer, Frederick M., *Antisemitism: Myth and Hate from Antiquity to the Present*, Palgrave Macmillan, 2002
- Pine, Lisa, *Education in Nazi Germany*, Oxford International Publishers Ltd., 2010
- Poewe, Karla O., *New Religions and the Nazis*, Taylor & Francis e-Library, Routledge, 2006
- Poliakov, Léon, *Istoria antisemitismului. De la Voltaire la Wagner. Europa sinucigașă*, trad. Janina Ianoși și Adriana Fianu, Editura Hasefer, București, 2007
- Poliakov, Léon, *Mitul arian. Eseu asupra izvoarelor rasismului și ale naționalismelor*, Editura EST-Samuel Tastet Éditeur, [f.1.], 2003
- Poliakov, Leon, *Prefață la Adelin Guyot*, Patrick Restellini, *Arta nazistă. O artă de propagandă*, Editura Corint, București, 2002
- Popa, Cristian-Ion, „Întoarcerea la Comunitate”. *O privire sociologică asupra unei înclinații conservatoare*, în „Sfera Politicii”, Nr. 11 (153), *Conservatorism și neoconservatorism*, noiembrie 2010, pp. 9-16
- Popper, Karl R., *Societatea deschisă și dușmanii ei. Epoca marilor profeți: Hegel și Marx*, Vol. II, Editura Humanitas, București, 1993
- Quinn, Malcolm, *The Swastika: Constructing the Symbol*, Taylor & Francis e-Library, 2005
- Rabinbach, Anson, *In the Shadow of Catastrophe : German Intellectuals between Apocalypse and Enlightenment Weimar and Now*, University of California Press, 1997
- Râmbu, Nicolae, *Filosofia valorilor*, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., București, 1997
- Râmbu, Nicolae, *Romantismul filosofic german*, Editura Polirom, Iași, 2001
- Râmbu, Nicolae, *The barbarity of interpretation*, *Filozofia* 65, 2010, No 5, pp. 474-484

- Rauschnig, Hermann, *Hitler mi-a spus: Confidențele Führerului despre planul său de cucerire a lumii*, Editura Lucman, București, 2010
- Rauschnig, Hermann, *The Revolution of Nihilism. Warning to the West*, Alliance Book Corporation, Longmans, Green & Co, New York, 1939
- Rauschnig, Hermann, *The Voice of Destruction*, G. P. Putnam's Sons, New York, 1940
- Reich, Wilhelm, *The Mass Psychology of Fascism*, Orgone Institute Press, Inc., New York, 1946
- Reichel, Peter, *Festival and Cult: Masculine and Militaristic Mechanisms of National Socialism* în *Shaping the Superman: Fascist Body as a Political Icon*, Ed. J. A. Mangan, Frank Cass & Co. Ltd., London and Portland, Oregon, 1999, pp. 153-168
- Renan, Ernest, *Mântuitorul – Viața lui Isus*, Editura Orizonturi, București, 2013
- Ribot, Théodule, *Logica sentimentelor*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988
- Richards, Robert J., *Was Hitler a Darwinian?: Disputed Questions in the History of Evolutionary Theory*, The University of Chicago Press, Ltd., 2013
- Rivière, Claude, *Structură și antistructură în riturile profane în Mituri, rituri, simboluri în societatea contemporană*, coord. Monique Segré, Editura Amarcord, Timișoara, 2000
- Romanato, Gianpaolo, Lombardo, Mario G. și Culianu, Ioan Petru, *Religie și putere*, Editura Nemira, București, 1996
- Rose, Rosa Sala, *Dicționar critic de mituri și simboluri ale nazismului*, Pitești, Editura Paralela 45, Pitești, 2005
- Rosenberg, Alfred, *The Myth of the Twentieth Century: An Evaluation of the Spiritual-Intellectual Confrontations of Our Age*, Noontide Press, Newport Beach, 1982
- Rousseau, Jean-Jacques, *Despre Contractul Social sau Principiile Dreptului Politic*, Editura Mondero, București, 2007
- Safranski, Rüdiger, *Biografia gândirii, în Nietzsche. Un precursor al secolului XX*, Secolul 21, Editată de Uniunea Scriitorilor din România și Fundația Culturală Secolul 21, București, 1-6 2001, 204-219
- Safranski, Rüdiger, *Un maestru din Germania: Heidegger și epoca lui*, Editura Humanitas, București, 2004
- Sarkisyanz, Manuel, *Hitler's English Inspirers*, Athol Books, Belfast, 2003
- Sartre, Jean-Paul, *Imaginația*, Editura Aion, Oradea, 1997
- Schank, Gerd, *Nietzsche's "Blond Beast": On the Recuperation of a Nietzschean Metaphor in A Nietzschean Bestiary: Becoming Animal Beyond Docile and Brutal*, edited by Christa Davis Acampora and Ralph R. Acampora, The Rowman & Littlefield Publishing Group, Inc., 2004, pp. 140-155
- Scheler, Max, *Omul resentimentului*, Editura Humanitas, București, 2007

- Schmitt, Carl, *Teologia politică*, Editura Universal Dalsi, București, 1996
- Semmel, Bernard, *Imperialism and Social Reform. English Social-Imperial Thought 1895-1914*, Anchor Books Doubleday & Company, Inc. Garden City, New York, 1968
- Servier, Jean, *Istoria utopiei*, Editura Meridiane, București, 2000
- Shirer, William L., *The Rise and Fall of the Third Reich*, Simon and Schuster, Inc. Rockefeller Center, New York, 1959, 1960
- Sironneau, Jean-Pierre, *Eschatologie et décadence dans les «religions politiques»*, în *Cahiers Figures, Décadence et Apocalypse. Sept études sur les figures du temps en littérature, philosophie, sociologie, politique*, EUD, Coll. Figures, Dijon, 1986, pp. 87-105, text disponibil la adresa <http://www.u-bourgogne.fr/CENTRE-BACHELARD/Z-Sironneau.PDF>.
- Sironneau, Jean-Pierre, *Milenarisme și religii moderne*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2006
- Sloterdijk, Peter, *Disprețuirea maselor. Eseu asupra luptelor culturale în societatea modernă*, Editura Idea Design & Print, Cluj, 2002
- Sontag, Susan, *Under the Sign of Saturn: Essays*, Vintage Books; Random House, New York, 1981
- Spăriosu, Mihai I., *Resurecția lui Dionysos. Jocul și dimensiunea estetică în discursul filosofic și științific modern*, Editura Univers, București, 1997
- Spencer, Herbert, *Individul împotriva statului*, Editura Timpul, Iași, 1996
- Spengler, Oswald, *Declinul Occidentului. Schiță de morfologie a istoriei*, Vol. I, Editura Beladi, Craiova, 1996
- Spengler, Oswald, *Omul și filozofia vieții*, Editura Aion, Oradea, 1996
- Stăciugelu, Ștefan, *Logica manipulării: 33 de tehnici de manipulare politică românească*, Editura C.H. Beck, București, 2010
- Stănciugelu, Ștefan, *Violență, mit și revoluție. De la violența rituală la violența simbolică și donjuanismul politic al democrațiilor*, Editura All, București, 1998
- Steigmann-Gall, Richard, *Nazismul și renașterea teoriei religiei politice în Fascismul european 1918-1945: ideologie, experimente totalitare și religii politice*, Ed. Constantin Iordachi, Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, Cluj-Napoca, 2014, pp. 312-327
- Steinweis, Alan E., *Studying the Jew: Scholarly Antisemitism in Nazi Germany*, Harvard University Press, 2006, (2008)
- Taha, Abir, *Nietzsche, Prophet of Nazism: The Cult of the Superman; Unveiling the Nazi Secret*, Bloomington, IN: Author House, 2005
- Tal, Uriel, *Religion, Politics and Ideology in the Third Reich: selected essays*, Taylor & Francis e-Library, 2004
- Taubes, Jacob, *Escatologia occidentală*, Editura Tact, Cluj-Napoca, 2008

- Taubes, Jacob, *Teologia după revoluția copernicană*, Editura Tact, Cluj-Napoca, 2009
- Taubes, Jacob, *Teologia politică a lui Pavel. Prelegeri ținute la Centrul de Cercetări al Comunității de Studii Evanghelice din Heidelberg, 23-27 februarie 1987*, Editura Tact, Cluj-Napoca, 2011
- Thom, Françoise, *Limba de lemn*, București, Editura Humanitas, București, 1993
- Todorov, Tzvetan, *Confruntarea cu extrema. Victime și torționari în secolul XX*, Editura Humanitas, București, 1996
- Todorov, Tzvetan, *Noi și ceilalți*, Editura Institutul European, Iași, 1999
- Totten, Samuel, Bartrop, Paul R., Jacobs, Steven Leonard, *Dictionary of genocide*, Greenwood Press, 2008
- Toynbee, Arnold, *Orașele în mișcare*, Editura Politică, București, 1979
- Treitel, Corinna, *A Science for the Soul: Occultism and the Genesis of the German Modern*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, Maryland, 2004
- Turda, Marius, *Eugenism și modernitate: națiune, rasă și biopolitică în Europa (1870-1950)*, Editura Polirom, Iași, 2014
- Turda, Marius, *Modernism and Eugenics*, Palgrave Macmillan, 2010
- Vasilescu, Sorin, *Arhitectura Italiei fasciste*, Editura Fundației Arhitext Design, București, 2011
- Vattimo, Gianni, *Dincolo de subiect. Nietzsche, Heidegger și hermeneutica*, Editura Pontica, Constanța, 1994
- Vattimo, Gianni, *Subiectul și masca. Nietzsche și problema eliberării*, Editura Pontica, Constanța, 2001
- Viereck, Peter, *Metapolitics: From Wagner and the German Romantics to Hitler*, Expanded Edition, New Brunswick, NJ, 2004
- Voegelin, Eric, *Religiile politice*, Editura Humanitas, București, 2010
- Waddington, Lorna, *Hitler's Crusade: Bolshevism and the Myth of the International Jewish Conspiracy*, Tauris Academic Studies, London, New York, 2007
- Walter, Philippe, *Limba păsărilor*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2007
- Weber, Max, *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, Editura Humanitas, București, 2003
- Weikart, Richard, *From Darwin to Hitler: Evolutionary Ethics, Eugenics, and Racism in Germany*, Palgrave Macmillan Ltd., 2004
- Weikart, Richard, *Review on Robert J. Richards, The Tragic Sense of Life: Ernst Haeckel and the Struggle over Evolutionary Thought*, University of Chicago Press, Chicago, 2008, in "Journal of the History of the Behavioral Sciences", Vol. 45(3), Summer 2009, pp. 297–299, publicat online pe Wiley Interscience (www.interscience.wiley.com). DOI 10.1002/jhbs.20388, Wiley Periodicals, Inc., 2009

- Weinreich, Max, *Universitățile lui Hitler. Contribuția intelectualilor la crimele Germaniei împotriva evreilor*, Editura Polirom, Iași, 2000
- Welch, David, *The Third Reich. Politics and Propaganda*, Second Edition, Taylor & Francis e-Library, 2007
- Williamson, David G., *Al Treilea Reich*, Editura All, București, 2012
- Wilson, J. Moses, *Wagnerian Music în Encyclopedia of Race and Racism*, Vol. 3, Ed. John Hartwell More, Macmillan Reference, USA, 2008
- Wolin, Richard, *Walter Benjamin, an Aesthetic of Redemption Weimar and Now*, University of California Press, 1994
- Woodruff, Smith D., *The Ideological Origins of Nazi Imperialism*, Oxford University Press, Inc., 1986
- Wunenburger, Jean-Jacques, *Filosofia imaginilor*, Editura Polirom, Iași, 2004
- Wunenburger, Jean-Jacques, *Imaginarile politicului*, Editura Paideia, București, 2005
- Wunenburger, Jean-Jacques, *Imaginarul*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2009
- Wunenburger, Jean-Jacques, *Omul politic între mit și rațiune, o analiză a imaginarului puterii*, Editura Alfa Press, Cluj-Napoca, 2000
- Wunenburger, Jean-Jacques, *Utopia sau criza imaginarului*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001
- Wunenburger, Jean-Jacques, *Viața imaginilor*, Editura Cartimpex, Cluj-Napoca, 1998
- Yovel, Yirmiyahu, *Hegel, Nietzsche și evreii: o enigmă întunecată*, Editura Humanitas, București, 2000
- Zimmermann, Moshe, *Wilhelm Marr, the patriarch of Anti-Semitism*, Oxford University Press, Inc., 1986
- Zipes, Jack, *Introduction la Ernst Bloch, The Utopian Function of Art and Literature: Selected Essays*, Massachusetts Institute of Technology MIT Press, 1988
- Zlate, Mielu, *Psihologia mecanismelor cognitive*, Editura Polirom, Iași, 1999